

הצורך בשני פירושים

הקשיים בפירוש הראשון הם:

א. אפשר לומר על דבר מסויים שהוא סימן וזכרון לדבר אחר, שאין ביניהם קשר, רק כאשר הסימן נעשה על ידי האדם במיוחד למטרת היותו סימן; אבל לגבי שמים וארץ, הקיימים מששת ימי הבריאה באותו מצב, לכאורה אין לומר כן. לכן מביא פירוש נוסף, שלפי זה העדות של שמים וארץ היא באופן כזה שבגלל מהותם ומשמעותם הם מהווים אות וסימן המזכיר ומעורר לקיום המצוות (וכמו "עד הגל הזה גו' אם אני לא אעבור אליך את הגל הזה גו'" (ויצא לא, נב) - גל של אבנים מורה על מחיצה בין שני צדדים).

ב. לפירוש זה הי' לו לומר "ואעידה בכס" (וכיוצא בזה), כיון שעכשיו עשה אותם עדים (ואילו לפירוש השני מתאים לשון "העידותי", כיון שענינם מצד עצמם (גם לפני דיבורו של משה) הוא העדות, כנ"ל).

הקושי בפירוש השני הוא:

שמים וארץ מזכירים ומעוררים תמיד לקיום המצוות, ולא דוקא "היום" (ואילו לפירוש הראשון הרי קביעת העדים, הפיכתם לסימן, נעשית "היום", כאשר משה מתרה בישראל ומעיד על כך עדים אלו).

(לפי זה מובן גם מה שלא הביא בואתחנן שם פירושו השני כאן, כי שם ממשיך הכתוב "כי אבד תאבדון", ואם כן אין לפרש ש"העידותי" שלהם היא מה ששמים וארץ מעוררים לקיום המצוות).

וראה בביאור לרש"י האזינו לב, א.

ובחרת בחיים: אני מורה לכם שתצטרכו צחלק החיים, כאדם האומר לצנו: צחר לך חלק יפה צנחלתי, ומעמידו על חלק היפה ואומר לו: את זה צרור לך. ועל זה נאמר (תהלים טז, ה): ה' מנת חלקי וכוסי חמה תומיך גורלי, הנחת ידי על גורל הטוב לומר את זה קח לך.

צריך ביאור:

א. מה קשה במלים אלו.

ב. מה מוסיף המשל בהבנת הענין.

ג. "ואומר לו את זה ברור לך" - (א) מדוע יש צורך באמירה זו, לאחר שהעמידו על חלק היפה. (ב) היכן מצינו אמירה זו בפסוק - בנמשל.

ד. "ועל זה נאמר ה' מנת חלקי כו'" (ולא "שנאמר") - מדוע הוצרך לפרש פסוק בתהלים.

ה. "הנחת ידי על גורל הטוב כו'" - מהו החידוש וההוספה בכך.

ו. במשל אומר "ואומר לו את זה ברור לך", ובנמשל - "לומר את זה קח לך".

והביאור:

לרש"י הוקשה - נאמר לעיל (פסוק טו) "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע" (זה תלוי בזה, אם תעשה טוב הרי לך חיים ואם תעשה רע הרי לך מות, רש"י), ואם כן מדוע חוזר על כך הכתוב שוב? לכן מפרש שהחידוש מודגש במלים "ובחרת בחיים", שאינן כתובות לעיל, וכדי לבאר את החידוש מביא משל "כאדם האומר לבנו כו'".

דהנה, מן הנאמר במשל (א) "ומעמידו על חלק היפה", (ב) "ואומר לו את זה ברור לך", ולא די בנתינת חלק זה, מובן שמדובר בנחלה כזו שקשה לדעת (במבט שטחי) מהו "חלק היפה" שבה, וסומכים על דברי הנותן; ולכן יש צורך הן ב"מעמידו" והן באמירה "את זה ברור לך".

ושני פרטים אלו ישנם גם בנמשל:

מעמידו על חלק היפה - היינו ההסבר לישראל ש"חיים" ו"טוב" תלויים זה בזה, "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וגו'". ואומר לו את זה ברור לך - היינו הפסוק שלנו, "ובחרת בחיים", "אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים".

אורי תלמי

אך עדיין יש להקשות:

אורי תלמי

במשל הרי מדובר על זירוז על ידי אב גשמי לגבי נחלה גשמית, ולכן, למרות שהבן אינו רואה ממש בעיניו שזהו "חלק היפה" שבנחלה, הרי הזירוז נותן לו הרגשה באמיתיות דברי אביו. זאת ועוד: לכן אין ידיעה עצמית ומוחלטת לגבי טיב נחלת אביו, ודי לו בוודאות האב הנותן ובזירוזו. ואילו בנמשל, הרי לא זו בלבד שלא תמיד רואים את ה"מעמידו על חלק היפה" בגשמיות, אלא בעיני בשר נראה לפעמים ההיפך, ש"דרך רשעים צלחה" (ירמי' יב, א), ו"נופת תטופנה שפתי זרה" (משלי ה, ג) - את תענוגי העולם הזה הוא חש בגופו ואילו הענין של "ואחריתה מרה כלענה" הוא יכול רק להאמין, או, לכל היותר, להבין בשכלו. ואם כן - כיצד יכול הזירוז להשפיע על האדם?

לכן ממשיך "ועל זה נאמר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי", הנחת ידי על גורל הטוב לומר את זה קח לך": "ובחרת בחיים" איננה אמירה בלבד, אלא באמצעותה נעשה (גם) "תומיך גורלי", "הנחת ידי על גורל הטוב" - הקב"ה מראה לישראל ("אני מורה לכם") בגשמיות את ה"גורל הטוב", עד אשר רואים בעיני בשר (מפעם לפעם, לפחות) שבאמצעות עשיית טוב זוכים ל"חיים" כפשוטם, כך שאפשרית הנחת יד על "גורל הטוב" (אפשר למשו בידים).

לפי זה מוכן גם מה שבמשל אומר "ברוך לך", ובמשל - "קח לך":

מכיון שזירוז האב הוא בדיבור בלבד, נמצא שהבחירה עצמה שייכת לגמרי לבן, ולכן אומר האב "ברוך לך"; ואילו אמירת הקב"ה "ובחרת בחיים" היא באופן של הנחת יד, ולא נשאר לישראל אלא לקחת אותו - "קח לך".

ומדייק "לומר את זה קח לך" (ולא "ואומר לו"), כי העיקר הוא "הנחת ידי", והאמירה "את זה קח לך" מבטאת רק את המטרה והתוצאה של הנחת היד.

לשון חכמים

כאדם האומר לבנו

בספרי (תחילת פרשת ראה) נאמר "משל למלך כו'", ואילו רש"י נקט "כאדם האומר לבנו".

וטעמו ונימוקו עמו: הפסוק מדבר על אודות בחירה חפשית - "ובחרת בחיים"; לכן לא מתאים להביא על כך משל ממלך, שהרי ציווי המלך שולל אפשרות של בחירה.

כאדם האומר לבנו

רש"י מדייק "כאדם האומר לבנו", ולא "כאדם האומר לחבירו".

וטעמו ונימוקו:

ודאותו של המקבל שהנותן "מעמידו על חלק היפה" תלוי בידעתו שני פרטים. א. שהנותן יודע בבירור שזהו חלק היפה. ב. שהנותן מעוניין בטובת המקבל בכל לבו, ומוכן לתת לו את חלק היפה שבנחלתו. והוודאות של שני פרטים אלו מודגשת במשל: א. החלק הוא ב"נחלתי", נחלת הנותן, והוא מכירו היטב. ב. הוא נותנו ל"בנו", והאב מוכן לתת לבנו, יותר מכל אחד אחר, את החלק היפה.

וכך גם בנמשל: כדי שישראל יקבלו ש"חיים" ו"טוב" תלויים זה בזה (למרות שבעיני בשר אין הדבר נראה תמיד) עליהם לשים לב לשני דברים: א. העולם הוא "נחלתי" של הקב"ה, בורא העולם ומנהיגו, היודע בוודאות מהי הדרך הנכונה של חיים. ב. ישראל הם בנים למקום, וביכלתם להיות בטוחים בכוונת אביהם שבשמים לטובתם.

ענינים מופלאים

בתהלים נקרא "חלק היפה" בשם "גורל" ("אתה תומיך גורלי"), רמז לכך שאופן בחירת ישראל ב"חלק היפה" הוא כחלוקה על פי גורל.

לפי זה יש לבאר מה שבמשל נקט "ברור לך", ובמשל - "קח לך":

יש מהראשונים שאומרים שהגורל רק מברר איזה חלק צריך כל אחד לקבל, אך כדי שחלק זה אכן יהי' שלו, הוא צריך אחר כך לעשות קנין. ואילו בחלוקת ארץ ישראל לפי גורל, שהיתה ברוח הקדש (כבא בתרא קו, ב וברשב"ם), הכל מודים שעל ידי הגורל נקנה לכל יהודי חלקו בארץ והוא כבר שייך לו (ראה אנציקלופדי' תלמודית ערך גורל).

ועל פי זה:

במקרה של "אדם האומר לבנו", אמירתו רק מבררת לבן מהו "חלק היפה" - "ברור לך"; ואילו אמירת הקב"ה "ובחרת בחיים" גורמת לכך שה"גורל הטוב" כבר נקנה ושייך ליהודי ("הנחת ידי על גורל הטוב"), ועליו רק לקחתו בפועל - "קח לך".

יינה של תורה

מבואר בחסידות שהשפעת החיות האלקית לקליפה היא מדרגת המקיף, ולכן היא מרובה; ואילו ההשפעה לכחות הקדושה היא מן האור הפנימי, אור בכלי, ולכן היא על פי חשבון ומדה.

נמצא איפוא, שבשעה ישראל בוחרים בהקב"ה, בקדושה, הם מעדיפים את ההשפעה המצומצמת שמצד הקדושה על ריבוי השפע שישנו בצד הקליפה.

ורש"י רומז לשני אופנים בבחירה זו:

בחירה שכלית - האדם בא לידי הכרה שכלית שכדאי לבחור בקדושה, כי ההשפעה המרובה לקליפה היא זמנית בלבד, ואחר כך היא פוסקת; ואילו ההשפעה לצדיקים נעשית בסופו של דבר בריבוי עצום. ועל זה אומר "חלק היפה... ברור לך" - ישנם שני דברים וחלקים, שלכל אחד מהם היתרון שלו, והאדם בוחר באחד מהם.

בחירה עצמית - מצד עצם הנשמה רוצה כל יהודי באלקות ברצון שלמעלה מטעם ודעת, רצון עצמי, ומצד בחינה זו חביבה עליו ההשפעה המצומצמת שמצד הקדושה (שבאה מפנימיות רצון העליון) יותר מהריבוי אשר בקליפה. ובחירה זו נרמזת ב"גורל", וכמבואר בחסידות שגורל איננו ענין שכלי, אלא "למעלה מבחינת דעת". לכך אין מתאים "ברור לך", כי בדרגה זו אין חשיבות לשום דבר מלבד אלקות, אלא "גורל הטוב... קח לך" - להוריד את דרגת ה"גורל" בתוך פנימיותו, עד למחשבה דיבור ומעשה.